

Hegemonia i imperi a l'*Himne a Roma* de Melinnó

Carles Garriga
Universitat de Barcelona

ABSTRACT

Melinnó's *Hymn to Rome* adapts the ancient hymnic tradition to the celebration of Roman imperialist hegemony. Beside, and beyond, other comparable texts, this hymn takes up the function of images, clichés, and traditional expressions to suggest that the acceptance of Roman rule is already foreshadowed in the Greek mentality.

KEYWORDS: Melinnó, Hegemony, Rome, Greek culture.

Χαῖρέ μοι, Ῥώμα, θυγάτηρ Ἄρης, (1)
χρυσεομίτρα δαΐφρων ἄνασσα,
σεμνὸν ἅ ναίης ἐπὶ γᾶς Ὀλυμπον
αἰὲν ἄθροαυτον.
σοὶ μόνῃ, πρεσβίστα, δέδωκε Μοῖρα (5)
κῦδος ἀρρήκτω βασιλῆον ἀρχᾶς,
ᾄφρα κοιρανῆιον ἔχουσα κάρτος
ἀγεμονεύης.
σᾶ δ' ὕπα σδεύγλα κρατερῶν λεπάδνων
στέρνα γαίας καὶ πολιᾶς θαλάσσης (10)
σφίγγεται· σὺ δ' ἀσφαλέως κυβερνᾷς
ἄστεα λαῶν.
πάντα δὲ σφάλλων ὁ μέγιστος Αἰὼν
καὶ μεταπλάσσω βίον ἄλλοτ' ἄλλως
σοὶ μόνῃ πλησίσιον οὔρον ἀρχᾶς (15)
οὐ μεταβάλλη.
ἧ γὰρ ἐκ πάντων σὺ μόνῃ κρατίστους

ἄνδρας αἰχματὰς μεγάλους λοχεύεις
 εὔσταχυν Δάματρος ὅπως ἀνείσα
 καρπὸν ἅπ' ἀνδρῶν. (20)

Jo et saludo, Roma, d'Ares nascuda,
 animosa reina cenyida d'or,
 que en la terra vius a l'Olimp sagrat
 sempre infrangible.
 A tu sola, augusta, el Destí donà
 règia glòria d'invicte imperi
 per tal que amb potència sobirana
 senyoregessis.
 Sota el teu jou de pitrals poderosos
 el tors de la terra i del mar canut
 resta lligat: tu amb fermesa governes
 pobles i alcàssers.
 El temps infinit que tot ho capgira
 i contrafà la vida amunt i avall
 sola a tu l'imperi amb vent favorable
 no te'l canvia.
 Car entre tots, tu sola, potentíssims
 herois, bel·licosos i grans, infants,
 fent, com Demèter, brostar bella espiga,
 un fruit d'herois.

Estobeu (III 7, 12 [III 312s. H.]), que ens ha preservat el poema, el va incloure en la secció ΠΕΡΙ ΑΝΔΡΕΙΑΣ del seu florilegi. L'homonímia del nom de la ciutat de Ῥώμη com a ῥώμη 'força' va permetre-hi la inclusió dels versos; hi ha qui diu que fou per error, però no es pot assegurar: potser va comprendre, igual que nosaltres, el propòsit poètic de l'homonímia¹. No és aquest l'únic detall estrany. També hi ha incertesa sobre l'autoria dels versos², l'època en què va ser compost³ i les circumstàncies de *performance* — si és

1. Vegeu ALEKNIENÉ 2006. Però sense dades concretes sobre els criteris de la compilació resulta impossible saber els motius de la inclusió del poema en aquesta part de l'antologia.
2. Estobeu (l. c.) atribueix el poema a una tal Melinnó de Lesbos. El fet que estigui escrit en estrofes sàfiques, que la poesia en aquest metre sigui representada emblemàticament per Safo, i que les poetesses reals escassejaven a Grècia, pot haver determinat una invenció d'autora femenina, amb un nom parlant al·ludint a la dolçor dels seus versos. Una altra cosa és imaginar qui hauria pogut o volgut escriure un poema en aquesta llengua dialectalment composta de dorismes i d'eolismes i en estrofes sàfiques; evidentment, havia de ser algú que tenia coneixement de la tradició poètica, però no necessàriament adscrit a cap àrea poeticodialectal en concret.
3. Si suposem que el poema respon a una situació política present i no a un desig de futur, caldrà situar-lo en una data relativament tardana, almenys posterior a la derrota de Perseu i la fi de la dinastia macedònica.

que van ser presentats en un acte públic alguna vegada o no; i, naturalment, sobre el sentit real de la composició.

També és peculiar que l'edició de referència, que és la que dono aquí, es trobi dins de la magnífica edició de Camillo Neri dels fragments d'Erinna, en la secció dels *spuria*. La conseqüència és que molts estudiosos semblen ignorar-la i, per tant, desatenen aspectes lingüístics o informació continguts en el comentari imprescindibles. Per la meua part, dono per sabut el que es llegeix en l'edició i comentari de Neri⁴, i em centraré a desenvolupar algunes qüestions que considero importants en el sentit de fons del text⁵.

Els temes que hi són al·ludits corresponen bé a la imatge que els grecs es podien fer d'una potència que venia a substituir les formes de domini polític conegudes fins aleshores. No és estrany, doncs, que tant la celebració del nou imperi com les imatges literàries i culturals que hi eren associades continuessin una tradició present ja en la glorificació de les monarquies hel·lenístiques⁶ d'acord amb tòpics que els tractadistes van acabar codificant⁷.

Des del punt de vista del lèxic, se succeeixen les paraules del camp semàntic de la força i del poder⁸, com és esperable en un poema que precisament juga amb l'homonímia entre el nom comú grec i el nom propi de la ciutat. Aquesta acumulació lèxica i una certa ampul·lositat expressiva han suscitat el disgust de no pocs crítics, com per exemple Lloyd-Jones i Parsons, que denuncien els defectes d'estil i els consideren indicatiu d'una datació tardana: «nobis quidem turgidus iste stylus et inanium iterationum strepitus aetatem Hadriani sapere videntur» (LOYD-JONES – PARSONS 1983, 269); altres, en canvi, hi veuen una tècnica refinada i una cultura literària que practica amb seguretat les al·lusions a un ampli rang de textos anteriors. Les dues opinions no tenen per què ser mútuament excloents; però l'estil no era, crec, la primera preocupació de l'autor, que es fixava sobretot en l'exposició del poder romà mitjançant l'acumulació de termes fortament evocadors. També s'ha volgut fer servir com a criteri de datació el fet que entre les estrofes no hi hagi

4. NERI 2003, 167-168 (edició més precisa que totes les anteriors) i 442-448 (comentari amb bibliografia exhaustiva). LOYD-JONES – PARSONS 1983, 268-269 és en molts casos l'edició de referència, probablement per desconeixement de la de Neri.
5. A part de l'edició de NERI, són importants OLDFATHER 1931 (una lectura general del poema, encara vàlida), DIEHL 1942, 209-210 (edició amb un ric aparat de llocs paral·lels), BOWRA 1957 (un estudi de conjunt del poema), GAUGER 1984 (estudi sobre els temes més importants de l'himne), GIANGRANDE 1991 (introducció i comentari del poema), RAIMONDI 1995/1998 (una bona explicació del contingut del text).
6. Vegeu CHANIOTIS 1988, 124-131. Sobre la relació amb la tradició himnica, vegeu TORRES GUERRA 2003, 761-772.
7. Cf. Quint., *inst.* III, 7, 26: *Laudantur autem urbes similiter atque homines. Nam pro parente est conditor, et multum auctoritatis adfert vetustas, ut iis, qui terra dicuntur orti, et virtutes ac vitia circa res gestas eadem quae in singulis: illa propria, quae ex loci positione ac munitione sunt*; Men. Rhet. 361, 20; 353, 5; 346, 27; 360, 25.
8. V. 1 Ρώμα, v. 5 πρεσβίστα, v. 6 κῦδος ( ) βασιλῆον, ἀρρήπτω (...) ἀρχᾶς, v. 7 κοιρανῆον (...) κάρτος, v. 8 ἀγεμονεύης, v. 9 κρατερῶν λεπάδνων, v. 11 κυβερνᾶς, v. 17-18 κρατίστους / ἄνδρας.

encavalcaments i siguin relativament autònomes les unes de les altres, però Safo i Alceu també presenten estrofes autònomes. Si de cas, la tècnica estròfica de Melinnó sembla més aviat obeir a una voluntat de donar al poema un aire solemne i cerimonial, com podem veure també en el *Carmen saeculare*⁹; en el nostre cas, la solemnitat ve també marcada per l'ús d'una tècnica com és la repetició de paraules que es refereixen al caràcter únic del *laudandus*, habitual en el gènere hímic: vv. 5, 15 σοὶ μόνῳ, v. 17 σὺ μόνῳ¹⁰, així com els ecos interns de determinades paraules clau¹¹.

Els grans motius en què se centra la composició són el de la condició divina de Roma —v. 1 filla d'Ares i v. 3 resident a l'Olimp— i el de la grandària del seu poder: una grandària geogràfica —vv. 9-12—, concretada en el tema del control de la terra i del mar, és a dir, el conjunt dels territoris continentals i insulars, i una de temporal —vv. 13-16—, amb la indicació que el pas del temps no cancel·larà el seu domini. La relació entre la divinitat de Roma i el seu poder polític s'expressa en el període introduït per la conjunció final ὄφρα al vers 7: a Roma, emparentada amb els déus —filla d'Ares—, el destí —Μοῖρα— li ha concedit una « règia glòria d'invicte imperi » per tal de —ὄφρα, v. 7— ser hegemònica, senyorejar (v. 8). La seguretat del seu domini en el temps futur depèn de la força militar garantida pels « herois bel·licosos » celebrats a l'última estrofa, que està connectada amb l'anterior per la conjunció causal γάρ, al v. 17. És a dir, Roma domina el món perquè és voluntat divina que així sigui, i en el futur el poder romà no desapareixerà perquè estarà garantit per la força militar. A continuació exposaré el significat d'aquest conjunt d'idees tal com és desenvolupat en el poema.

L'oració final introduïda per la conjunció ὄφρα culmina en la forma verbal ἄγξιμονεύης (v. 8). El Destí, amb el do que fa a Roma d'una « règia glòria d'invicte imperi », legitima la ciutat per tenir imperi i hegemonia sobre la resta del món. És remarcable que Melinnó parli de 'Destí' i no de 'Fortuna', Τύχη, que és el terme amb què alguns, esperant la fi de la dominació romana, n'explicaven la causa; Melinnó, en canvi, usa el terme Μοῖρα, fortament associat a creences religioses arcaïques, per afirmar la inevitabilitat i la perennitat de l'imperi¹². En resulta l'hegemonia, un terme no del tot precís, que porta a l'oïda grega ressons d'èpoques passades en les quals es deia que diferents ciutats s'unien en un objectiu comú; ara, l'objectiu, sigui quin sigui, és comandat per Roma.

En el poema, ἄγξιμονεύης ocupa l'adoni clausular de l'estrofa, l'únic cas de

9. La comparació ja la va fer OLDFATHER 1931, col. 522: «Mir scheint es genau so gut als der grössere Teil von Horaz' Liedern, besonders *Carmen Saeculare* und die politischen *Oden* überhaupt, und der gewöhnliche Poeta Laureatus dürfte stolz auf eine ebenso gelungene Leistung sein».

10. Per a llocs paral·lels i sobre la filiació estoica de l'expressió, vegeu NORDEN 1913, 155-156; 160 i 240-250 (esp. 244-246).

11. NERI 2003, 443.

12. Vegeu, a propòsit, FERRARY 1988, 270-271.

tot el poema en què ho fa una sola paraula. És possible que Melinnó hagués volgut donar èmfasi al concepte, que, entre tots els que pertanyen al camp semàntic del poder, és l'únic que suggereix una certa aquiescència per part dels governats. La paraula ἡγεμονία apareix per primera vegada amb sentit polític en Heròdot, per referir-se a una posició de supremacia o d'autoritat entre dinasties o nacions; en el context de les guerres contra els perses, s'associava clarament amb la imatge de la lliga, una associació de ciutats lliures unides amb un interès comú sota el comandament d'una. Molt sovint els textos presenten una clara concurrència d'aquesta paraula amb una altra, força més usual: ἀρχή¹³. En diferents llocs de Tucídides es pot observar com l'historiador passa de l'una a l'altra sense que, aparentment, es marqui una diferència de significat apreciable¹⁴, tot i que sembla possible que el tipus de domini exercit sigui en un cas més acceptat i en l'altre més imposat. Amb el temps es va anar perfilant la idea que l'hegemonia és una forma d'autoritat que pretén ser beneficiosa per als governats, encara que en la pràctica venia a ser una forma d'imposició dels propis interessos.

Dos passatges de la *Política* d'Aristòtil són clars al respecte. En un (1333b 38 — 1334a 2), el filòsof explica per què el legislador ha de preveure la preparació per a la guerra:

τὴν τε τῶν πολεμικῶν ἄσκησιν οὐ τούτου χάριν δεῖ μελετᾶν, ἵνα καταδουλώσωνται τοὺς ἀναξίους, ἀλλ' ἵνα πρῶτον μὲν αὐτοὶ μὴ δουλεύσωσιν ἑτέροις, ἔπειτα ὅπως ζητῶσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὠφελείας ἔνεκα τῶν ἀρχομένων, [1334a] ἀλλὰ μὴ πάντων δεσποτείας: τρίτον δὲ τὸ δεσπόζειν τῶν ἀξίων δουλεύειν

[el legislador] no ha de preveure l'exercici de la guerra amb el fi d'asservir aquells que no ho mereixen, sinó, en primer lloc, per no caure en servitud d'altri, en segon lloc per exercir una hegemonia que sigui en benefici dels que hi són sotmesos i que no sigui un despotisme indiscriminat, i en tercer lloc per ser amo d'aquells que mereixen ser esclaus.

El correlat de l'hegemonia és el fet de ser sotmès (τῶν ἀρχομένων), la qual cosa confirma la pràctica sinonímia dels dos termes, ἡγεμονία i ἀρχή. A més, en tots els casos es parla de desplaçament de força militar, que s'anomenarà

13. En Heròdot els dos termes apareixen diferenciats, però en Tucídides i en Xenofont la distinció és imprecisa; en altres historiadors la distinció simplement desapareix. Cf. WICKERSHAM 1994, 20-21, 45-47, 58-61, 82-84, 126-127; també 'General Index', s.v. *hegemony*.

14. MARCHAND 1891, 169: «Pericles avoids stating the steps by which the Athenian ἡγεμονία was turned into an ἀρχή». L'observació és molt pertinent, encara que segurament els passos que porten de la ἡγεμονία a la ἀρχή són més conceptuals que no materials. Les paraules de Tucídides són aquelles en què Pèricles, al començament del *Lógos epitáphios*, afirma que els pares dels atenesos que l'estan escoltant els van llegar el gran imperi que ara posseeixen (ἴσθη ἔχομεν ἀρχὴν, II, 36, 2).

'hegemonia' quan algú (qui?) considera que és en benefici dels que han estat sotmesos o que aquells que són dominats no mereixen altra cosa. D'aquesta manera, l'hegemonia pot abraçar tot l'espai que va des de la protecció benèvola fins l'esclavatge més cru.

En un altre lloc, també de la *Política*, Aristòtil fa entrar en l'argument la lluita de classes¹⁵. Deplora que la classe mitjana és quasi inexistent, la qual cosa fa que la política es dirimeixi entre els rics i el poble, amb el resultat que cadascun dels bàndols mira només pels seus propis interessos i estableix, si guanya, el sistema que més li convé, o oligarquia en un cas o democràcia en l'altre. I afegeix (1296 a 32-34):

ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐν ἡγεμονίᾳ γενομένων τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν παρ' αὐτοῖς ἐκότεροι πολιτείαν ἀποβλέποντες οἱ μὲν δημοκρατίας ἐν ταῖς πόλεσι [35] καθίστασαν οἱ δ' ὀλιγαρχίας, οὐ πρὸς τὸ τῶν πόλεων συμφέρον σκοποῦντες ἀλλὰ πρὸς τὸ σφέτερον αὐτῶν

I encara, també entre les ciutats que tenien l'hegemonia a Grècia, com que mirava cadascuna a la seva forma de govern, unes van instaurar en les ciutats democràcies, altres oligarquies, sense fixar-se en allò que era útil a les ciutats sinó en el seu propi interès.

És a dir, l'hegemonia és inherentment intervencionista i la política internacional és una extensió de la lluita de classes. O dit més clarament, l'expansionisme reproduïx les condicions socioeconòmiques de la potència dominant

15. Sobre l'analogia entre la descripció dels conflictes de classe que Aristòtil fa a la *Política* i les anàlisis de Marx, vegeu DE STE. CROIX 1981, 69-80, que explica també les raons per les quals l'analogia és defensable. Naturalment, la diferència és que Aristòtil, tot i constatar l'existència de la lluita de classes, la deplorava; en això, sembla que no diferia del pensament dominant entre els grecs. Eurípides, per exemple, també fa la mateixa descripció de les classes socials a *Suppl.* 238-245:

τρῆϊς γὰρ πολιτῶν μερίδες· οἱ μὲν ὄλβιοι
ἀνωφελεῖς τε πλειόνων τ' ἐρῶσ' αἰεὶ·
οἱ δ' οὐκ ἔχοντες καὶ σπανίζοντες βίου
δεινοί, νέμοντες τῷ φθόνῳ πλέον μέρος,
ἐς τοὺς <τ'> ἔχοντας κέντρο' ἀφιασιν κακά,
γλώσσαις πονηρῶν προστατῶν φηλοῦμενοι·
τριῶν δὲ μοιρῶν ἢ ἄν μὲσφ' σφίξει πόλεις,
κόσμον φυλάσσοις ὄντιν' ἂν τάξῃ πόλις

Sí, hi ha tres classes de ciutadans: d'antuvi els rics, inútils, sempre amb el delit d'acréixe' els guanys; els pobres, que no tenen per anar vivint, temibles, car l'enveja els omple i, seduïts per l'oratorria de perversos campions, ataquen els qui tenen amb fiblons cruels. És la mitjana, en fi, que salva les ciutats, que guarda l'ordre i el que està constituït (trad. RIBA 1977, 105).

i es mostra més o menys suau depenent del grau en què les elits del paísos sotmesos acceptin la dominació.

Els romans no van necessitar adaptar el concepte d'hegemonia a la seva acció i teoria política: els bastava la idea d'*imperium*. Això no obstant, el poema de Melinnó ens parla d'una Roma exercint l'hegemonia: la intenció ha de ser simular que el domini de Roma sobre les ciutats gregues és en interès d'aquestes. En la pràctica, és clar, no es tractava d'una aliança, sinó que tota Grècia venia a ser una espècie de protectorat de Roma. El fet era que s'havia passat de la política internacional a la política interior.

Les teories modernes sobre l'hegemonia tenen quelcom a dir sobre aquesta qüestió. Es reconeix a Lenin el pas de traslladar la noció d'hegemonia des del camp de les relacions de política exterior entre estats a la relació entre diferents col·lectius en l'interior d'un estat¹⁶. Gramsci, seguint Lenin però transformant els agents implicats en el fet de l'hegemonia, va fer servir el concepte per expressar les relacions entre classes antagòniques: la burgesia i el proletariat. Va observar que en les societats capitalistes avançades la burgesia ostentava el poder havent-se guanyat el consens de la classe treballadora; el sistema capitalista es veia així legitimat pels propis oprimits, que havien adoptat els punts de vista dels seus enemics de classe. D'aquesta manera, doncs, l'hegemonia era l'expressió del domini ideològic d'una classe social¹⁷; i en aquest sentit, l'imperialisme romà, amb la seva combinació de força i de consens, és un cas perfecte per mostrar el funcionament de l'hegemonia entesa d'acord amb (part de) la teoria de Gramsci.

Cert, els romans a Grècia no van imposar els seus costums (tot i que sí que hi van implantar determinades formes de gestió de la cosa pública que van perdurar: sense anar més lluny, legislació i estructures governamentals, que no és poca cosa); aquesta imposició es reservava a pobles amb cultures que podien considerar inferiors o més febles. En el cas de Grècia, el consens, per continuar amb el terme gramscian, s'obtenia fent referència a imatges de la

16. Per dir-ho breument, segons Lenin l'hegemonia és la direcció política en el si d'una aliança de classes; concretament en el cas de la revolució russa, Lenin aspirava a unir els camperols i els obrers sota la direcció política d'aquests, que així resultaven ser hegemònics. Sobre el pensament i la pràctica de l'hegemonia en Lenin, és fonamental SHANDRO 2014 (i sobre l'hegemonia en el sentit esmentat, cf. sobretot. 205-216).

17. Per això Gramsci, fent servir una distinció que ja havia anticipat Kautsky —encara que en aquells temps de presó la ignorava— entre 'guerra de maniobra' i 'guerra de posició', propugnava practicar una política de desgast contra el règim capitalista a fi de bastir una contrahegemonia ideològica que hauria d'acabar donant el poder a la classe obrera. Hi ha qui pensa que, per desgràcia —vegeu ANDERSON 2017, 76-96—, Gramsci, tot i saber que el poder també és coercitiu, va invertir l'ordre de combat de Lenin, per a qui l'acció directa de la 'guerra de maniobra' era la culminació de la revolució, i va donar tanta importància a l'hegemonia ideològica que va acabar per minimitzar l'acció revolucionària de la 'guerra de maniobra' en resposta a la força repressora de l'Estat i per confiar el triomf de la classe obrera a la construcció d'una 'guerra de posició' creadora d'una contrahegemonia que, per ella mateixa, hauria de convertir en merament subsidiària la 'guerra de maniobra' (GRAMSCI 1975, 802).

cultura grega prou intenses i compartides per suscitar l'activació de representacions a propòsit de Roma que un grec pogués sentir com a pròpies.

En el poema de Melinnó l'hegemonia romana, essent com és un do del Destí, de la Moira, es revesteix de contingut religiós fins ser-hi equivalent. La idea de fons és la que també escrivia Titus Livi al proemi de la seva obra (1, 7):

*si cui populo licere oportet consecrare origines suas et ad deos referre auctores,
ea belli gloria est populo Romano ut cum suum conditorisque sui parentem
Martem potissimum ferat, tam et hoc gentes humanae patiantur aequo animo
quam imperium patiuntur*

si algun poble té el dret de presentar com a sagrat el seu origen i de fer remuntar als déus la seva creació, tanta és la glòria bèl·lica del poble romà que quan sosté que Mart és el seu pare i el del seu fundador els altres pobles han de suportar aquesta pretensió de tan bon grat com en suporten la dominació.

Livi legitima la dominació imperial —l'hegemonia diríem en grec— assegurant l'ascendència divina de Roma, que fa que el seu domini es presenti com natural i indiscutible. A més, fent ús d'un argument exquisidament circular, l'historiador romà afirma que l'origen diví de Roma és perfectament lògic si es té en compte la normalitat amb què els altres pobles accepten la dominació romana¹⁸.

El poema de Melinnó, com hem vist, també es construeix d'una manera circular: el caràcter diví de la ciutat, que en política s'expressa per la possessió d'una força incontestable —vs. 1-8—, té com a finalitat —ἄφρα, v. 7— l'exercici d'una hegemonia que s'estén per l'espai i pel temps —vs. 9-16—; la causa d'aquesta hegemonia —γάσ, v. 17— resideix en el fet que Roma genera uns guerrers invencibles, també assimilats a la divinitat, en aquest cas Demèter: vs. 17-20.

La primera i l'última estrofa, doncs, proclamen circularment com la força romana es basa en les armes i en el favor diví. L'esment de Demèter a l'última estrofa pot semblar sorprenent si tenim en compte la seva tradicional associació amb l'agricultura i amb la pau; de fet, Melinnó agrupa en una mateixa expressió, d'una manera aparentment paradoxal, el creixement dels cereals amb la formació de guerrers: la imatge tan grega de la *eirène kourotrophos* és aquí plenament operativa¹⁹. El concepte dominant, vist el to general de l'himne, és probablement que per assolir la pau cal haver guanyat la guerra, o que la pau i la guerra —se suposa que victoriosa— són característiques essencials de la imatge de Roma. Així es pot veure en els relleus de l'*Ara Pacis Augustae*, amb la representació, a la cara est, de la Mare Terra —*Terra*

18. Per al context ideològic en què s'inscriu la reflexió de Livi, vegeu PANOUSI 2009, 218-226 i CANFORA 2014, 124-126.

19. Ja des d'Hesíode: cf *Op.* 228 i el comentari, amb els llocs paral·lels, de WEST 1978, 214.

Mater, o *Tellus Mater*—, que en grec seria naturalment Demèter²⁰, flanquejada per una Aura i una Nereida, com per indicar un caràcter còsmic anàleg al representat per l'al·lusió al domini de terra i mar que llegim al nostre himne. Aquest relleu es troba a la cara est de l'altar; a la seva esquerra hi ha un altre relleu, lamentablement mutilat, que, amb tot, els especialistes coincideixen a considerar una representació de la deessa Roma, asseguda sobre una pila d'armes; el simbolisme, prou transparent, és el d'una Roma guerrera que es fa correspondre amb la pau representada per la deessa que li és al costat. En conjunt, una noció, que un grec podia conèixer prou bé, la de la *Martia Roma*, on el déu Mars, originàriament una divinitat agrària, completa la seva acció estenent-la a l'àmbit militar. El missatge, igual que en el poema de Melinnó, és que no hi ha pau i prosperitat fora de l'imperi romà.

La comparació dels guerrers que sorgeixen amb les espigues que van creixent és ben testimoniada a la literatura grega. Bowra, entre altres llocs, es fixava en un passatge d'Apol·loni de Rodes en què els *Spartoi* als quals s'havia d'enfrontar Jàson són, efectivament, descrits d'aquesta manera²¹. Però pel sentit i la intenció el passatge d'Apol·loni no sembla el millor candidat per haver influït en l'himne de Melinnó: no s'entendria que els herois romans es comparessin als *Spartoi* evocats per Apol·loni, destinats a ser abatuts per Jàson.

Més clara és, crec, la relació amb l'*Himne a Zeus* de Píndar (fr. 29 Maehler⁵)²², tan conegut i celebrat pels antics i per tant recordat evidentment per Melinnó. L'himne pindàric comença esmentant els *Spartoi*, però aquí es posa l'èmfasi en la llegenda de la fundació de Tebes i en la seva condició d'antecessors de la noblesa tebana. En el mateix context, Píndar esmenta Harmonia, la de "braços d'or":

Ἴομηγόν ἢ χρυσαλάκατον Μελίαν
 ἢ Κάδμον ἢ Σπαρτῶν ἱερὸν γένος ἀνδρῶν
 ἢ τὰν κυνάμπυκα Θήβαν
 ἢ τὸ πάντολμιον σθένος Ἡρακλέος
 ἢ τὰν Διωνύσου πολυγαθέα τιμὰν
 ἢ γάμον λευκωλένου Ἄρμονίας
 ὑμνίσομεν;

20. Altres identificacions, com *Venus*, *Tellus*, *Italia* o *Pax* són, en realitat, complementàries a Demèter, o *Ceres*, en la mesura que se'ls atorga la mateixa funció en el relleu. La hipòtesi de *Ceres* és defensada per SPAETH 1996, 125-151, que compara la representació escultòrica amb el poema de Melinnó.

21. BOWRA 1957, 26-27. Els versos són aquests:

οἱ δ' ἤδη κατὰ πᾶσαν ἀνασταχέσκον ἄρουραν
 γηγενέες· φρίξεν δὲ περὶ στιβαροῖς σακέεσσιν
 δούρασι τ' ἀμφιγύοις κορύθεσσι τε λαμπομένησιν
 Ἄρηος τέμενος φθισιμβρότου, ἵκετο δ' αἴγλη
 νειόθεν Οὐλυμπόνδε δι' ἠέρος ἀστράπτουσα (*Arg.* III, 1354-1358).

22. Per a l'*Himne a Zeus* de Píndar és fonamental SNELL 1946, que va fer notar com el poema fonamentava l'estreta relació entre l'ordenació del món i la poesia que s'hi celebrava; també HARDIE 2000, que en desenvolupa alguns aspectes importants.

Harmonia, filla d'Ares, possiblement figurava en la imaginació de Melinnó com a complementària a l'altra filla d'Ares, Pentesilea, a la qual sens dubte alludeix en els dos primers versos de l'*Himne a Roma*. En el poema de Melinnó, Roma, la filla de Mars, qualificada com a δαῖφρων, un adjectiu que pot significar 'guerrera' o 'prudent' i que he traduït 'animosa' amb la voluntat de recollir els dos sentits, és Pentesilea en allò que té de guerrera, però si pensem en la figura d'Harmonia, en les seves noces amb Cadmos i en el sentit de l'himne pindàric, no és absurd imaginar que Melinnó obria la possibilitat de suggerir que Roma, amb el seu imperi, també posava d'alguna manera ordre al món: el mateix Píndar, a la *Pítica IX* (v. 84 Maehler²³), qualifica també de δαῖφρων Alcmena, que, unida a Zeus, va generar Hèracles, l'heroi civilitzador; el passatge és en el context d'un breu excurs sobre Tebes, on també s'esmenten els *Spartoi*.

El conjunt, doncs, funciona com un elogi de Roma que literàriament és el resultat d'una curiosa reinterpretació de la tradició literària grega sota el format d'un himne encomiàstic amb la pretensió de contribuir a una hegemonia, en sentit gramscian, més sòlida com més integrada en les representacions tradicionals gregues. En aquest sentit, els punts de contacte del poema amb el complex imaginatiu present en l'*Ara Pacis* ho són en allò que el monument romà té de cultura grega i en la mirada grega que observa les glòries romanes; i és així que alguns grecs readaptaven la seva pròpia cultura per complir una funció que la portava a mirar-se a si mateixa i les seves llegendes més il·lustres projectant-se i projectant-les al servei de la nova potència hegemònica. Aquells grecs devien sentir un especial orgull en activar de nou la vella tradició, però qui sap si d'alguna manera no se'ls feia estrany l'objectiu amb què la usaven²³.

BIBLIOGRAFIA

- T. ALEKNIENÉ 2006, «Le poème de Mélinno dans l'*Anthologie* de Jean Stobée: une erreur d'interprétation?», *Philologus* 150, 2, pp. 198-202.
- P. ANDERSON 2017, *The Antinomies of Antonio Gramsci*, Londres-Nova York.
- M. BOWRA 1957, «Melinno's Hymn to Rome», *JHS* 47, pp. 21-28.
- L. CANFORA 2014, *Il presente come storia*, Milà.
- A. CHANIOTIS 1988, *Historie und Historiker in den griechischen Inschriften*, Stuttgart.
- G. E. M. DE STE. CROIX 1981, *The Class Struggle in the Ancient Greek World*, Ithaca, Nova York.
- E. DIEHL 1942, *Anthologia Lyrica II*² VI, Lipsiae.
- J.-L. FERRARY 1988, *Phyllhellénisme et impérialisme. Aspects idéologiques de la conquête romaine du monde hellénistique de la seconde guerre de Macédoine à la guerre contre Mithridate*, Roma.

23. Agraeixo als revisors els seus valuosos suggeriments.

- J.-D. GAUGER 1984, «Der Rom-Hymnos der Melinno (Anth. Lyr. II² 6, 209 f.) und die Vorstellung von der "Ewigkeit" Roms», *Chiron* 14, pp. 267-299.
- G. GIANGRANDE 1991, «Melinno», in F. DE MARTINO (ed.), *Rose di Pieria*, Bari, pp. 221-246.
- A. GRAMSCI 1975, *Quaderni del carcere II. Quaderni 6-11* (ed. V. CERRATANA), Torí.
- A. HARDIE 2000, «Pindar's 'Theban' Cosmogony (the First Hymn)», *BICS* 44, pp. 19-40.
- H. LLOYD-JONES ; P. PARSONS 1983, *Supplementum Hellenisticum*, Berolini — Novi Eboraci.
- E. C. MARCHANT 1891, *Thucydides. Book II*, Londres.
- C. NERI 2003, *Erinna. Testimonianze e frammenti*, Bolonya.
- E. NORDEN 1913, *Agnostos Theos. Untersuchungen zur Formengeschichte religiöser Rede*, Leipzig – Berlin.
- W. A. OLDFATHER 1931, «Melinno», in *RE* XV/1, col. 521-523.
- V. PANOUSI 2009, *Greek Tragedy in Vergil's Aeneid. Ritual, Empire, and Intertext*, Cambridge.
- V. RAIMONDI 1995/1998, «L'inno a Roma di Melinno», *Helikon* 35/38, pp. 283-307.
- C. RIBA 1977, *Eurípides. Tragèdies vol. II*, Barcelona.
- A. SHANDRO 2014, *Lenin and the Logic of Hegemony. Political Practice and Theory in the Class Struggle*, Leiden – Boston.
- B. SNELL 1946, «Pindars Hymnus auf Zeus», *Antike und Abendland* 2, pp. 180-192.
- B. S. SPAETH 1996, *The Roman Goddess Ceres*, Austin.
- J. B. TORRES GUERRA 2003, «Melino: un himno a Roma (Suppl. Hell. 541)», in *Vrbs aeterna: actas y colaboraciones del coloquio internacional "Roma entre la literatura y la historia"*, Pamplona.
- M. L. WEST 1978, *Hesiod. Works and Days*, Oxford.
- J. WICKERSHAM 1994, *Hegemony and Greek Historians*. Lanham, MD.